

Dostávám toho člověka až na samém konci. Sám pro sebe si říkám, že dostávám velkou nebo malou krabici. Tedy buď rakev, nebo urnu. Ukládám ji do země, nebo rozptyluji prach. Těm pohřbům bez obřadu říkáme „bezovky“.

Vidím, že příčinou „bezovek“ jsou peníze. Celý pohřeb stojí minimálně sedmnáct tisíc korun, a to je střední mzda v hlavním městě. Co ta částka znamená pro tak malé město, jako je naše Příbram, to si dovedete představit.

Před dvěma lety bylo v Česku zrušeno takzvané pohřebné. Výjimečně ho můžou dostat děti, které zůstaly bez prostředků, na pohřeb matky nebo otce – pět tisíc korun, což je stejně málo. Když si teď každý musí platit pohřeb sám, snaží se zaplatit co nejméně.

Myslím, že se na to díváte moc romanticky, když si myslíte, že pohřeb musí být. Jenže tady jde o tvrdou realitu.

Podle mého názoru je zrušení pohřebného výmluvou. Parlament by pohřebné nezrušil v zemi, jejíž občané by s tím mentálně nesouhlasili.

Cikáni taky nedostávají pohřebné, a přesto pořádají velké a překrásné pohřby. Dvě stě hostů, kapela, hostina. I když je u nás romská menšina většinou chudá, chudší než česká většina. Přesto se s nebožtíkem loučí okázale a důstojně. To není otázka peněz, to je otázka duše.

V naší zemi je lepší říct, že je to „otázka humanity“, protože my žádné duše nemáme.

Nejlevnější kremace v Praze stojí dvanáct tisíc korun, s obyčejným obřadem dvacet pět. Kdo chce dubovou rakev a velký obřad, platí šedesát tisíc. Některé pohřební firmy bojují o zisk, jsou s to si mrtvé doslova rvát z rukou. Ovšem pokud odmítnete jejich drahou květinovou výzdobu s tím, že nebožtík si přál jen máky nebo kopretiny, ztratí o vás zájem.

Proč bez pohřbu? Protože devět z deseti lidí umírá v nemocnici. V Čechách máme málo hospiců. Nejen rodiny, ale i domovy důchodců odesílají staré lidi umřít do nemocnice, protože nechtějí, aby umírali u nich. Při takové neochotě není divu, že se to rodiny snaží vyřídit co nejrychleji. Nejlépe dnes, hned spálit – a hotovo.

Copak nestačí, že mi umřel?

Bylo to tak hrozné, že jeho pohřeb už bych nepřežila.

Když někdo blízký zemře v nemocnici, pouto s ním se přetrhne a nastane prázdnota. Jak ta smrt vypadala? Bolelo ho to? Volal mě? Nevíte nic. Jen vám mezi dveřmi podají tašku. Myslet na mrtvého bolí a pohřeb by znamenal další emocionální zátěž. A vy si pomyslete: udělám to bez pohřbu a budu to mít z krku.

Umřela mi maminka. Ten den byla klidná, poprvé po několika týdnech. Její nádor znamenal jen sténání a skučení. Vlasy už neměla. Neovládala žádné tělesné funkce. „Pomoz mi, dcerunko,“ zasténala tři dny před smrtí takovým hlasem, že jsem měla pocit, jako by moje paže, ruce, prsa vážily tunu. Pomyslela jsem si, že bezmocnost má svou fyzickou váhu. Litovala jsem, že nevím, kde se dají koupit narkotika, protože jsem přesvědčena, že v takovém stavu je třeba lidem podávat kokain nebo něco podobného. Držela jsem maminku za ruku, zpívala jsem jí tiše její oblíbené písničky z doby, kdy jak paní Vondráčková, tak maminka byly mladé. *Chytila jsem na pasece motýlka*. Pak jsem měla stažený žaludek, bylo mi na zvracení a dostala jsem takový průjem, že jsem ani nemohla odejít z nemocnice. Doktorka mi dala injekci proti migréně. Firma měla převést matčino tělo do krematoria. Nechtěla jsem před kremací žádný obřad. Na spálení se čekalo, volali mi, že urna bude k odebrání za šest dní. Za těch šest dní jsem se trochu uklidnila, vzpamatovala. Byla nemocná tak dlouho, co jiného jsem měla

očekávat, ne-li smrt? No, ale rozloučit se jednou provždy, to byla zkouška nad mé síly. Ani po šesti dnech se mi tam nechtělo jít, bála jsem se vzít urnu do ruky. Zavolala jsem pohřební službě, aby ji vyzvedli sami a uložili do kolumbária, kde máme své okénko a už tam stojí dvě urny. Jeden pán přijel pro klíček a pak mi ho přivezl do práce. Šla jsem na hřbitov až teprve za dva měsíce. Nějak jsem se uklidnila. Dívala jsem se na urnu pěkné měděné barvy, krásně svítila na slunci. Ten pán mi předtím poslal mailem několik fotek s urnami, a tak jsem si vybrala takovou s rezavým leskem, jako měla maminka v mládí vlasy. Dívala jsem se na tu urnu a říkala jsem si, že pohřeb s příbuznými a známými bych nevydržela. To by bylo, jako by maminka umírala v mé náruči podruhé.

No jistě, kdyby žil otec, odbylo by se to všechno tradičně a možná bychom šli po pohřbu do restaurace.

Sestra žije po rozvodu v Kanadě. Řekla mi: „Poslyš, nemá smysl, abych jezdila domů teď, však ještě stačím maminku, na tom hřbitově navštívit.“

Pokud někdo říká, že nechce uspořádat pohřeb, protože už má dost těch nepříjemných pocitů, vidíme v tom jakýsi pokus... ani ne tak odvrátit se od skutečnosti, jako spíše odvrátit se od pocitů, které s sebou nese. Skutečnost je v tu chvíli viditelná i neviditelná současně. Obávám se, že u nás dochází k zastavení či jakési deformaci duševního vývoje. Protože pro vývoj je duševní bolest a schopnost ji prožívat určitým palivem.

Pohřbívání bez obřadu je už zaznamenáno i na tradičně katolické Moravě. V roce 2006 byla čtvrtina zemřelých Moravanů pohřbena bez obřadu.

Zažila jsem babiččin pohřeb. Pohřební ústav tvrdil, že připraví „důstojný pohřeb“. Na hřbitově jsem uviděla spoustu cizích lidí, byli jsme překvapeni, že babička měla tolik známých. Někdo se

zeptal: „Vy jste také přišli na Květuščin pohřeb?“ – „Ne,“ zněla odpověď, „na Arnoštčin.“

Ukázalo se, že je to pohřeb hromadný, že se sešly čtyři rodiny místo jedné, té naší, a čtyři urny. Rodiny se navzájem neznaly, smuteční hosté se samozřejmě promísili. Bylo by trapné to zrušit, taky proto, že je to tam z Prahy hodně daleko, bylo hrozné vedro a nikdo z nás by neměl sílu se tam vracet podruhé.

Obsah uren vysypali do důlků za doprovodu hudby z příšerného magnetofonu na baterky ze začátku devadesátých let. V Čechách se jim říkalo řehtačky, protože vždycky tak chraptěly.

Nakonec řekla paní mluvčí: „Naši zemřelí zůstanou v našich srdcích, děkujeme za důstojný průběh pohřbu, a kdybyste potřebovali potvrzení účasti na pohřbu pro své zaměstnavatele...“ To všechno vyslovila v jediné větě!

Přišli za mnou domů s buchtami, vínem, pivem. Ptám se: Kde jste byli? No víš, Alena si zrovna dneska vyzvedla Jana, a tak jsme si řekli, že bychom za tebou mohli zajít a chvílku posedět. Můžeme mu něco zazpívat. Rozhlížím se kolem sebe, něco mi tu nehraje, protože Jan umřel už asi před třemi týdny. „A kde je Jan?“ ptám se. „No tadyhle ho máme v igelitce,“ ukazují mi plastovou urnu.

Postavili jsme ho na okno, protože se mi nějak nezamlouvalo postavit ho na stůl, kde byly ty buchtu. Udělala jsem salát a povídali jsme si až do rána. Byla tam i jeho sestra a dva kamarádi, jeden z nich hezky zpíval písničky, které měl Jan rád. Zpočátku to šlo dost ztuha, nejspíš kvůli mně, ale pak se to rozjelo. Ťukali jsme skleničkami o urnu a říkali: „Nezapomeneme na tebe, máme tě rádi.“ Teď si říkám, že Jana vlastně nemohlo po smrti nic krásnějšího potkat. Kromě bolesti a žalu i veselé vzpomínky a smích. Jděte se vycpat s normálním pohřbem!

Odešli ve čtyři ráno. Už dávno jsem neviděla ženu, která by byla s manželovou smrtí tak smířená. „Co teď uděláš s tou urnou, Alenko?“ ptám se jí ještě nakonec. „Zatím nevím, ať to rozhodnou

chlapci. Ale jak je znám, tak rozsypou popel za Prahou z nějakého kluzáku.“

Měla tu urnu zanést druhý den k Janově matce, stařence, která se s ním chtěla rozloučit nějakým svým vlastním způsobem.

Myslím, že i tohle je pohřební obřad, ale jiného druhu a v příjemné atmosféře.

Moje známá s dcerami šla s otcovou urnou do pizzerie a pak do cukrárny. Protože holčičky měly rády pizzu a dědeček byl na sladké.

Pláč? Nářek? Utrpení?
Nikdo tu netrpí rád.

Dnes jsem viděl v novinách fotografii ženy s malým dítětem a vedle jinou fotografii – záda téže ženy s vytetovaným krásným velikým pávem na červené větvi. Ta dáma je ředitelkou Státního fondu životního prostředí. Titulek pod obrázkem říkal, že fyzickou bolestí, kterou podstoupila při tetování páva, chtěla paní Terezie zabít duševní bolest po smrti své matky.

Řekl bych, že je to náš individualismus. Češi jsou velcí individualisti. Na rozdíl například od Poláků, kteří jsou tvorové stádní, otroci svých zvyklostí a tradic. Z otroctví nelze Poláka vykoupit žádnými penězi. Protože on nechce. Kromě toho jsem si v Polsku všiml značného konformismu. Třeba by ten pohřeb ani neuspořádali, třeba by si to raději odbyli v tichu, jenže se bojí, co by tomu řekli lidé. V Polsku se všechno dělá kvůli lidem, kdežto my děláme všechno pro sebe. Dokonce znám Poláky, kteří nevěří v Boha, ale do kostela chodí. Vy taky? Taky nejste věřící, ale chodíte do kostela? Ti moji známí Poláci dokonce chodí i k přijímání, přestože v Boha nevěří ani trochu. Ateisti, kteří dávají křtít děti – no to mi teda vůbec nejde do hlavy. Jenže jedna polská kamarádka mi říká: „Tak co mám dělat? Co by tomu řekli rodiče? Děti jsme dali

pokřtít, abychom měli svatý pokoj.“ Máte to tam úplně stejné jako u nás za komunistů. V partaji bylo maximálně milion lidí, určitě ještě méně, ale na Prvního máje chodila do průvodu většina, protože se bála nejtít. A zrovna tak jsou na tom Poláci. Co se týče Čechů, vidím v tom zajímavý projev naší důmyslnosti, každý si prostě ten obřad rozloučení s nebožtíkem vymyslí sám. A když nevymyslí, když to chce podle tradice, je to jeho věc.

Byla jsem dvaatřicet let zdravotní sestrou a byla bych dál, kdyby mě neznadily nohy. Pozorovala jsem těžce nemocné pacienty na našem oddělení. Vy asi řeknete, proč se ti věřící tak bojí smrti? Vždyť ten člověk už odešel k Bohu, má už život věčný. Kdybych byla zbožná, radovala bych se z každých dalších narozenin, protože mě přibližují životu věčnému.

Jenže bohužel neznám nikoho, kdo by se radoval, že stárne. Ani rodiny, které by byly šťastné, že se nebožtík navždy ocitl v nebi. V náboženských vírách je mnoho pokrytectví.

Jsem proti pohřbům ve starém stylu. Přijede rodina, kterou mrtvý neviděl třeba dvacet let. Dát tělo do kaple? Proč? Je z toho jen tyátr. Všichni předstírají, jaký to byl báječný člověk, ale hlavně sledují, jestli teta přijela v novém nebo starém kabátě. Nejlepší je odebrat se tam, kde se mrtvý cítil nejlépe. Do hospody, do zahrady, do jeho pokoje – a tam si na něj zavzpomínat v kruhu nejbližších, kteří ho měli doopravdy rádi. Vypít na jeho památku sklenku vína, zazpívat si. Se smrtí nic nenaděláš, a tak aspoň ti pozůstalí netruchlí a rozloučí se s tím člověkem radostně. To by se mi líbilo a jako žena, které už je přes šedesát, bych ráda měla takový konec.

No, ale je třeba přiznat, že v Česku se čím dál tím častěji nekoná ani tohle. To znamená, že rozloučení není žádné. Není nic.

Držet smutek?

Smutek nosit hlavně v sobě, ne navenek. Když mé kamarádce zemřel manžel, kterému nebylo ještě ani čtyřicet, vydržela chodit

v černém jen pět dní, lidé u autobusu se na ni dívali jako na blázna. Asi si mysleli: na co si ta ženská hraje, co tím chce dokázat?

Držet smutek se považuje za soukromou věc, dokonce je vidět snaha neupozorňovat na sebe. Ve *Vademecum dobrého chování* z roku 1968 je smrti v rodině věnována jedna kapitola, v níž čteme: „Demonstrovat smutek je zbytečné, je to intimní záležitost. Stará pravidla nosit černý smuteční oděv či závoj už neplatí. Texty nekrologů jsou věcné, kondolenční návštěvu je lepší si odpustit.“

Sám fakt pohřbu byl ještě uznáván za samozřejmý, ale zřetelně se objevuje snaha eliminovat pohřeb jako společenský jev.

Říkám tomu republika popírání. Stresovaný občan nemá vidět nic, co souvisí s pomíjivostí, stárím a smrtí.

Před rokem 1990 zvyk pohřbívat bez obřadu neexistoval. To je svoboda, víte?

Plus léta komunismu. Plus nedostatek náboženství.

Většinou řeknou: maminka si pohřeb nepřála. Jenže víte, jak to bývá. Maminka možná říkala, nedělejte si se mnou starosti, jsem už stará bába, nic nepotřebuju, nač byste mi měli dělat pohřeb. Ale člověk nemusí být dobrý psycholog, aby pochopil, že ona to říká proto, aby proti tomu měli námitky. Jenže ty děti se té věty chytí jako tonoucí stěbla a po její smrti se toho drží. Shrábnou peníze, které si máma našetřila na pohřeb, a koupí si plazmový televizor.

Z mého pozorování plyne, že se nedělají pohřby manželkám, rodičům a prarodičům. Naproti tomu když zemře dítě – když dívka zemře při autonehodě, když chlapec spadne ze skály –, pak se obřad koná. Možná proto, že je tak těžké smířit se se smrtí mladého člověka. Pozůstalí to musí ventilovat.

Takže rodiče dětem pohřeb uspořádají, ale děti rodičům ne.

Naše babička z Kralup si pohřeb vysloveně nepřála. Nesnášela soucit a žal. Byla to otázka hrdosti, možná špatně pojaté, ale co naplat. Říkala: Báro, nechci, aby kdokoli z naší ulice přišel na můj pohřeb a oplakával mě. Byla dominantní typ, nesnesla by, aby se k ní někdo sklonil, když upadne.

U nás stojí rakev na katafalku, pustíme z magnetofonu tři čtyři hudební skladby a pak by měl promluvit řečník, který o mrtvém řekne pár slov. Jménem rodiny také poděkuje hostům, že přišli. Teprve pak všichni vstanou a rakev pomalu zajede do podlahy, kde se spálí.

Někdy si rodiny řečníka vůbec neobjednají. Nevím, jestli se tolik bojí slov, která padnou, nebo jestli chtějí ušetřit. Jenže když pak přijdou zaplatit účet, vždycky říkají: to je škoda, že nikdo nemluvil, že nikdo nic neřekl. Bylo to takové neúplné. Přestože je před rakví tabulka se jménem a každý ví, na čí pohřeb přišel, mělo by se přece jen říct nahlas, kdo zemřel, a poděkovat mu, že tu s námi byl. K nějakému aktu rozloučení přece dojít musí.

V Ostravě existuje pro pozůstalé možnost pozorovat, jak rakev zajíždí do pece, mají je tam pěkně vykachlíkované, u nás ne, u nás to vypadá spíš jako fabrika.

Společnost přátel žehu vznikla v roce 1899 ve snaze šířit moderní myšlenku. Bylo to masové české hnutí, fenomén. Církev už se s tím smířila, do našeho krematoria přicházejí kněží a dělají svou práci. V celém Česku se zpopelňuje sedmdesát šest procent zemřelých.

Naše krematorium v Ústí nad Labem je největší v celém Severočeském kraji. Od roku 1927 kremace počítáme: sto šedesát tisíc osob.

Tady nahoře zato máme dvě krásné obřadní síně. Každá má čekárnu, zvlášť pro rodinu, zvlášť pro smuteční hosty. Výtah pro rakev do malé síně, výtah do velké síně. Tohle je velká síň, z roku 1987, beton, sklo a dřevo.

Hlavní stěna je puklá, všichni říkají – hele, praská vám beton. Jenže to je záměrně naprojektovaná puklina, rána, šrám. Někteřím lidem se to líbí, jiným ne.

Vytopit to všechno při těch velkých skleněných stěnách nás stojí spoustu peněz. Kolega je ředitelem krematoria v Chomutově – musím vám říct, že spalováním jednoho těla spotřebujeme v pecích 640 kW energie, která vyletí komínem a nic z ní není – kdežto u něj v Chomutově, k tomu směřuju, ta energie přechází do ústředního topení a vyhřívá celou budovu.

Když se nekoná pohřeb a vůbec žádný obřad, odveze firma tělo z nemocnice, uloží do rakve – máme takové bezobřadové, v Česku je děláme plstěné a polepené papírem, mně se to nelíbí, je to hrozné, ale nic s tím nenadělám – a pak rakev převezou k nám.

Slyšíte? Máme vynikající akustiku, nepotřebujeme mikrofony. Jo tak, to sklo.

No, to je taková silná skleněná tabule. Aby byl nebožtík v otevřené rakvi oddělen od lidí.

Ne, není možné se ho dotknout, otevřená rakev smí být jen pod sklem.

Já vím, že v Polsku je to jinak, já vím. Takhle nám to soudruzi vymysleli. Ve vesnické kapliče je možné postát u otevřené rakve, ale u nás je to právně zakázáno. Ani manželka nemůže k mrtvému přistoupit a políbit ho. V nemocnici na patologii ano, ale u nás ne.

Na venkově se to toleruje, ale u nás ne.

Takový smuteční obřad trvá asi půl hodiny. Když je hodně kondolujících, i tři čtvrtě hodiny.

Když už rakev zmizí v podlaze, všichni se rozejdou. Na urnu se čeká dva dny, ale pokud je někdo z daleka a záleží mu na tom, stihneme to za tři hodiny.

Samo zpopelnění trvá hodinu patnáct minut. Kdysi bývaly urny kovové, dnes se dělají z umělé hmoty, takže se do nich nedá horký

popel nasypat hned. V pecích je zařízení, které popel chladí. Ale pohřební firmy od nás nejčastěji přebírají urny ve čtvrtek a pak už si to s rodinami domluví samy.

Potom se může, ale nemusí konat druhá část pohřbu – slavnostní uložení urny nebo rozptýl popela.

Fenomén vsypu. Zřejmě výlučně český. Popel z urny se vysype do metr hluboké jámy. Na pohřební louce je jedna jáma vedle druhé. O Dušičkách a Velikonocích přicházejí lidé a zasypávají tu louku květinami.

Ale u nás v Příbrami je spousta lidí, kteří si přejí vsyp bez obřadu a nechávají to na nás. Což znamená, že nejsou přítomni, když sypu do země jejich bratra nebo matku. Tam nejsou žádné tabulky ani jméno, hned to uvidíte. Pak si ani nepamatují, na kterém místě ten popel na louce je.

Manželka má tady v Ústí kamenickou firmu. Poslední dobou vyrábí malé tabulky nebo malé hrobky do zahrad. Lidé zakopou urnu v zahrádce pod strom nebo nasypou popel do jámy. Ptá se, co bude, až ti lidé ten dům prodají? Tak urnu vykopeme a vezmeme ji s sebou na nové místo. Urna se bude stěhovat s námi.

Nebo ji tam necháme navždy – říkají někteří.

Na to manželka: A co když si nový majitel bude chtít předělat zahradu a vjede tam s bagrem?

Jak je krásné zůstatvat se svými zemřelými ve vlastní zahradě – myslel jsem si zpočátku. Zákon neříká, kde má být popel zemřelého uložen, důležité je, aby s tím souhlasil majitel pozemku. Ale zákazníci říkají, že chtějí hlavně uspořit, protože na hřbitově se musí platit, zatímco na vlastní zahradě ne.

Měl bych vám vysvětlit, proč u nás v Ústí trváme na tom, aby urnu s popelem odvezla pohřební firma. Až dosud nám totiž

vždycky přivezli tělo a my jsme znali jen jméno nebožtíka, nic víc. Neměli jsme ani telefon na pozůstalé. Pokud rodina nechtěla, aby pohřební firma zorganizovala slavnostní rozptýl popela, mohla si už urnu vyzvednout přímo u nás.

Výsledek?

Spousta nevyzvednutých uren.

Proto je teď vracíme firmám, které mohou zavolat svému zákazníkovi a kategoricky ho vyzvat: Přijďte si vyzvednout tatínka!

Jen se podívejte, co je tu polic. Stojí na nich urny, které si nikdo nevyzvedl. Ta nejstarší tu stojí devatenáct let. Tři sta nepochovaných lidí.

V Příbrami jsme vyřešili problém ostatků ležících ve skladišti pomocí velké akce. Před dvěma lety byla Irena z naší kanceláře na školení a dověděla se, že podle nového zákona už nemusíme urny, které si nikdo neodnese, skladovat do konce světa. Musíme minimálně rok. Dost se jich nahromadilo, a tak jsme – v souladu s předpisy – našli prázdný hrob a pochovali je společně. Měl jsem čtyřicet nebo padesát uren – takovou spoustu v tak malém městě, jako je naše! Ještě jsem zatelefonoval do dvou dalších pohřebních firem, jestli nemají nějaké ležáky.

Omlouvám se, že říkám „ležák“, jako by to bylo pivo, ale takhle v uvozovkách říkáme těm urnám, které leží a leží ve skladu a nemohou se dočkat svých nejbližších.

Přivezli velkou bednu a v ní měli v pytlích od brambor něco přes stovku uren. Asi tak dvacet jich bylo s popelem novorozeňat, podle mého názoru. Nevím, jestli chcete vědět, co si o tom myslím. Já můžu říkat jen fakta.

Myslíte, že se pak někdo přihlásil o některou z těch uren, které spočinuly ve společném hrobě?

Ano. Jeden člověk. Řekl, že byl v base a nemohl si otce vyzvednout. Bylo na něm vidět, jak ho to mrzí.

Uvádí se, že v Česku zůstává nevyzvednuta každá třetí urna. A tak se ptám: Co se to stalo s láskou?

Pokud urna stojí na polici několik let a pak si pro ni náhle přijde příbuzný, musíme si dávat pozor, protože rodiny často bývají rozhádané a někdo si chce vyzvednout urnu, aby mohl ty ostatní vydírat. Požadujeme proto na tom příbuzném účtenku. Když ji nemá, musí nám velmi podrobně dokázat svůj vztah k nebožtíkovi jinak.

Podle mě zůstávají nejčastěji nevyzvednuti rodiče. A častěji matky než otcové.

„Haló, dobrý den, doufám, že neruším, rád bych si promluvil o odvaze.“

„Čí odvaze?“

„Vaší.“

„Já že jsem odvážný? Dnes není třeba být odvážný, žijeme si dobře.“

„Víte, já jsem spisovatel z Polska a zajímají mě určité fenomény, které se v naší kultuře tak často nevyskytují. Dověděl jsem se, že jste si po smrti své matky nevyzvedl urnu s jejím popelem. Podle mého názoru je to odvaha.“

„Ale vyzvedl. Maminka leží na hřbitově. Urnu vyzvedla moje žena.“

„Já vím, jenže až po pěti letech.“

„A vy mi to jako chcete vyčítat?“

„To ne, chci to jen pochopit, protože já bych tu odvahu neměl, nevyzvednout si matku. Asi bych pak těžko usínal.“

„To já teda ne, právě naopak.“

„Když už jsme se sešli, tak vám řeknu, proč to s tou urnou tak dopadlo. Nesměl jsem bez matky udělat ani krok, ani když už mi bylo čtyřicet.“

„Vím od D., že jste byl na matce hodně závislý. A tak je divné, že jste si ji nevyzvedl pět let.“

„Právě proto.“

„Co proto?“

„No, protože jsem bez ní nemohl žít. Snažil jsem se od závislosti osvobodit. Totiž, a to si můžete zapsat: Nejhorší, co se člověku může přihodit, je vlastní matka.“

„Dost kruté.“

„Myslela si, že jsem její majetek, a chtěla, abych si to taky myslel. Nebýt psychoterapie, už bych dnes nebyl. Samozřejmě jsem propadl alkoholu. Podvědomě jsem si myslel, že závislostí na alkoholu zničím závislost na ní. A nakonec se to všechno proměnilo v psychózu. Matka mě hlídala, i když jsem spal s nějakou ženou. Do pokoje vešla moje milenka a za ní matka. Vyměnil jsem milenku, a bylo to pořád totéž. Iveta se svléká, matka stojí vedle ní. Těžko říct, jestli stála nebo seděla, prostě tam byla. Pomyšlení na to, co matka řekne na všechno, co děláme, mě připravovalo o jakékoli potěšení. Myslel jsem si, že s námi nebude, když si najdu jinou ženu, když si najdu jiný hotel, když si najdu byt jiného kamaráda... Jenže ona přicházela kamkoli. Urnu jsem nevyzvedl, prostě nebyl čas. Měl jsem ji vyzvednout za týden. Ale čas běžel a uplynul měsíc. Uvědomil jsem si, že matka přestala přicházet. Byla potrestána za řemen, na který si mě v životě uvázala. Myslím, že z mého hlediska to tak bylo dobře. Jenže dalším trestem bylo, že urnu vyzvedla moje žena, kterou matka po celé naše manželství nesnášela. Samozřejmě nejsem hlupák, abych si myslel, že to matka shora vidí a cítí se potrestaná. Bylo to důležité pro mě samého.“

Já jako starší žena si myslím, že mrtvému je úplně jedno, jestli má pohřeb nebo ne.

Ale já vám říkám, pane, že zemřelí o sobě dají vědět.